

Хроника Currents Actualités

Priča o dva grada Šta je to svetski kongres arheologa?

Povodom kongresa "Fourth International Congress on Black Sea Antiquities", Istanbul, Turska, i "The 31st Annual Conference of the Theoretical Archaeology Group", Darem, Velika Britanija

Kongresi su sastavni deo akademskog života, koji podrazumeva periodična okupljanja stručnjaka unutar discipline ili oblasti istraživanja, kako bi u neposrednim živim diskusijama razmenili mišljenja i dileme. Nužan preduslov ovakvih razmena jeste da postoji zajedničko interesovanje i specifično produbljeno znanje. Stoga se kongresi organizuju oko širih ili užih tematskih celina – u arheologiji pretežno hronoloških i geografskih odrednica – pa nije retkost da, recimo, arheolozi posvećeni istraživanju rane praistorije Iberije nalaze malo zajedničkog sa kolegama čija je oblast posebnog zanimanja srednji vek Skandinavije. Pa ipak, bilo bi logično pretpostaviti da između njih postoji mogućnost komunikacije, u smislu dogovorenih i prihvaćenih opštih stavova o tome šta su relevantna disciplinarna pitanja i kojim je sredstvima moguće tragati za odgovorima. Namera mi je da na primeru dva formalno slična događaja koja su se odigrala tokom jeseni 2009. godine – kongresi arheologa sa velikim brojem učesnika iz zemalja Evrope, Azije, Australije, Severne i Južne Amerike – prikažem dva veoma različita načina na koje danas arheolozi

diskutuju o svojoj disciplini. Iskustvo učešća na ova dva velika okupljanja dovelo me je u sumnju u vezi sa stepenom komunikacije unutar struke, čak i pogledu osnovnih postulata o tome šta je svrha i krajnji cilj arheološkog istraživanja.

U septembru je u Istanbulu održan Četvrti međunarodni kongres o starinama Crnog Mora (*Fourth International Congress on Black Sea Antiquities*), u zajedničkoj organizaciji univerziteta u Istanbulu i Melburnu, čija je posebna tema bila *Bosfor: Kapija između antičkog Istoka i Zapada (The Bosphorus: Gateway between the Ancient East and West – 1st millennium BC – 5th century AD)*. Tokom četiri radna dana, preko dve stotine arheologa, istoričara i klasičnih filologa izlagalo je svoje radove u okviru četiri hronološki određene plenarne sekcije: kasna praistorija pontskih oblasti, Grci oko Ponta (daleko najbrojnija grupa radova), potom rimsko prisustvo na Crnom moru i najzad kasnoantički i vizantijski period ovih oblasti. Peta sekcija bila je naslovljena *Nova iskopavanja i projekti*, pa se pretpostavlja namera organizatora da se u ovom segmentu kongresa učesnici upoznaju sa tekućim terenskim istraživanjima, dok bi prethodna izlaganja imala za zadatak da ponude sintetske interpretacije različitih fenomena prošlosti crnomorskih obala. Međutim, karakter izloženih prezentacija u svih pet sekcija bio je veoma ujednačen i pred slušaocima se odvijao impresivan niz pomno i detaljno opisanih arhitektonskih celina, fragmenata plastike, keramič-

kih posuda. Tehnološke i stilske karakteristike ovih nalaza vodile su do hronoloških određenja i uspostavljanja njihovog mesta u dobro poznatoj sekvenci *razvoja kulture*. Na sličan način, učesnici čija je matična disciplina istorija uspostavljali su precizne vremenske i prostorne relacije između događaja u pontskim oblastima koji su zabeleženi u antičkim tekstovima. Veliki broj radova bio je posvećen političkim institucijama, vojnim događajima i detaljima biografija znamenitih istorijskih ličnosti, poput Aleksandra Makedonskog ili tiranina Klearha. Izlagači filološke specijalizacije prikazali su detaljne onomastičke i etimološke analize, koje su ukazivale na porekla imena zabeleženih na sačuvanim natpisima i odatle vodile u pravcu etničkih atribucija. Iako je okupljanje imalo za cilj da udruži stručnjake koji izučavaju prošlost na osnovu različite građe – pisanih izvora i arheoloških nalaza, epistemološki problemi koje pokreće nastojanje da se ovim korpusima pristupa ravnopravno i uz poštovanje njihovih specifičnosti nisu bili predmet diskusije. Jednako tako, iako su već naslovi sekcija sadržali odrednice kao što su *nomadi, Grci, Rimljani, odnosi sa mediteranskim svetom*, načini formiranja etničkog i kulturnog identiteta ljudi koji su naseljavali oblast Crnog mora od početka prvog milenijuma stare ere do petog veka nove ere zaokupljali su pažnju veoma malobrojnih izlagača. Fiksirani naslovi pojedinih pojava i perioda: *grčka trgovina, kolonizacija, helenizam, romanizacija*, korišćeni su kao aksiomi, oko čijeg sadržaja nema nikakve dileme.

Kongres u Istanbulu okupio je vodeće stručnjake za period i region koji su bili u središtu interesovanja skupa. Nesumnjivo je da većina učesnika suvereno vlada odlikama materijalne kulture pontskih oblasti, kao i da sa sigurnošću određuju analogije između ove građe i velikog korpusa poznatih arheoloških nalaza

iz susednih, pa i udaljenih oblasti. Istoričari okupljeni ovom prilikom takođe se lako i pouzdano kreću kroz grčke i latinske tekstove i poznaju detalje političkih i vojnih događaja opisanih u njima. Prošlost crnomorskih obala dopunjena je tokom ovog akademskog događaja nizom novih nalaza i njihovih stilskih, hronoloških i tipoloških interpretacija, koji su postali dostupni stručnoj javnosti. Međutim, gotovo je izvesno da zaključci istambulskog kongresa neće pobuditi veliku pažnju izvan ovog kruga stručnjaka. Tok diskusija određivala su specifična i produbljena znanja, iz kojih bi onaj pretpostavljeni arheolog koji se posebno bavi srednjim vekom Skandinavije bio gotovo potpuno isključen. Građa o kojoj je bilo reči ne dodiruje se sa njegovim poljem interesovanja, a načini na koje je ona interpretirana pripadaju odavno ustaljenom i opsežno razmatranom (i kritikovanom) repertoaru arheoloških alata. Disciplina u širem smislu reči, u teorijskom i metodološkom smislu, ostala je u dobro poznatim okvirima kulturnoistorijskog pristupa, sa svim prednostima i manama. Jedna od posledica ovakvog stanja je i da rezultati okupljanja na Bosforu ostaju van vidnog polja istraživača u okviru drugih srodnih disciplina i, još mnogo izraženije, opšte javnosti. Svetski arheološki kongres na ovaj način ostao je sasvim izolovan događaj, značajan za uzak krug specijalizovanih stručnjaka i izvan njega gotovo nevidljiv. Da li to znači da je arheološko istraživanje prošlosti ekskluzivan domen posvećenih, dodatno fragmentovan na manje zajednice, okupljene oko pojedinačnih tema, teritorijalnih i hronoloških segmenata ljudske prošlosti? Ako je tako, koja je svrha arheološkog znanja, ko su njegovi stvaraoци, posednici, korisnici? Gde bi se mogli tražiti odgovori na ova i slična pitanja? Možda na nekoj drugoj konferenciji?

U decembru je Univerzitet u Daremu, Velika Britanija, bio organizator i domaćin trideset prve godišnje konferencije Grupe za teorijsku arheologiju (*The 31st Annual Conference of the Theoretical Archaeology Group*). TAG (*Theoretical Archaeology Group*) je nastao krajem sedamdesetih godina XX veka, u trenutku kada je poslednji veliki talas teorijskog previranja potresao arheološku zajednicu – ili bar one njene delove koji su ovoj vrsti preispitivanja bili skloni – kao specijalizovana i pomalo ekskluzivna debatna tribina u kojoj su učešće gotovo isključivo uzimali britanski arheolozi. Početkom devedesetih, međutim, broj učesnika je značajno porastao, kao i zastupljenost arheologa izvan britanske akademske zajednice. Neke od publikacija koje su u međuvremenu stekle uticajan status u razvoju arheološke teorije nastale su kao rezultat ovih sastanaka¹. Poslednje okupljanje u Daremu, po broju učesnika (380 izlagača i preko 600 prisutnih) i raznolikosti njihovog porekla (25 zemalja), premašilo je rekord zabeležen 1996. godine u Liverpulu². Konferencija je otvorena plenarnom sekcijom sa šestoro izlagača, čije oblasti hronološke i geografske specijalizacije sežu od praistorije centralne Evrope, preko dinastičkog Egipta i rimskih osvajanja britanskih ostrva, do srednjevekovne i ranohrišćanske arheologije. Konferenciju je otvorio istorijski uvod u nastanak arheološke teorije kao osvešćene aktivnosti unutar struke (Marga Díaz-Andreu), da bi već sledeći prilog (Kate Giles) otvorio pitanje smisla i značaja teorijskog razmišljanja u neposrednom terenskom radu i ponudio primer istraživanja slavnog i dobro pozna-

tog srednjevekovnog spomenika – katedrale u Jorku, gde je uvođenje novih teorijskih koncepata doslovno dovelo do otvaranja dotad neistraženih prostora unutar građevine i uvida u procese gradnje koji su izmicali prethodnih decenija rada. U okviru plenarne sekcije takođe su problematizovana pitanja zaštite spomenika (Dan Hicks), u većini arheoloških zajednica notorno odvojena od teorijskih promišljanja. Klasična arheologija, poslovično doživljena kao oblast unutar discipline koja najduže odoleva burnim promenama paradigme, artikulisana je kao polje mogućeg dinamičnog odnosa prema drugim humanističkim disciplinama (Richard Hingley), koje može da ponudi svoj specifičan ugao gledanja na postkolonijalnu teoriju. Razvoj etnoarheoloških pristupa takođe je predstavljen kao otvoren put kojim arheologija može da ponudi dragocen doprinos poznavanju sveta (Lynn Meskell).

Svi prilozi i diskusija plenarne sekcije, kao osnovna pokretali su pitanja odnosa arheološke teorije prema drugim poljima istraživanja, odnosa teorijskog promišljanja unutar discipline s njenom praksom i, najzad, odnosa s društvom u kojem se odvija naše istraživanje. Ove teme razrađivane su u okviru trideset četiri paralelne sekcije unutar kojih se odvijao dalji rad TAGa. Sekcije *Kategorije i kategorizacija*, *Eksperiment u arheologiji*, *Nove teorije za praistorijsku arheologiju Mediterana*, *Teoretizovanje ranih srednjevekovnih gradova*, istražuju oblasti koje i prema veoma rigoroznim merilima ostaju u polju arheološkog istraživanja. Međutim, naslovi kao: *Arheologija konflikta*, *Pravedna arheologija – Zidanje mostova umesto produbljivanja jaza*, *Anarhističke arheologije*, *Arheologija i pripadnost engleskom (Englishness)*, *"Mi i oni"?* *Kritičko preispitivanje učešća javnosti u arheologiji danas*, *Etika turizma*, *arheologija i identitet*, govore o potrebi da disciplina

¹ Na primer: N. Yoffee & A. Sheratt (eds). 1993. *Archaeological Theory: Who Sets the Agenda?* Cambridge University Press.

² B. Gaydarska, A brief history of TAG. *Antiquity*, vol. 83, No. 322 (2009), 1152-1162.

artikuliše adekvatne odgovore na niz društvenih pitanja, koja na prvi pogled nisu nužno domen arheologa.

Sekcija pod naslovom *Arheolozi kao savremeni kritički mislioci (Archaeologists as contemporary critical thinkers)* sasvim eksplicitno izražava stav da poslenici u ovoj oblasti mogu, pa čak i moraju, razmišljati o svojoj savremenosti i svoje istraživanje postaviti u odnosu na nju. Čitaocima sa poznavanjem događaja u disciplini tokom poslednje tri decenije ovo svakako nije iznenađenje – već osamdesetih godina XX veka arheologija je opisivana kao "društveno-politička delatnost u sadašnjosti"³. Na sekciji u Daremu ovaj je opis, u svoje vreme radikalno, odjekivao u stavovima da je "arheologija nastojanje da se u našoj percepciji omogući postojanje Drugoga" ili da je "vrednost prošlosti u izazovu za sadašnjost". Za razliku od skupa u Istanbulu, koji nije ni težio da prekorači jasne granice arheologije kao umeća tumačenja prošlosti na osnovu materijalnih tragova, TAG krupnim koracima grabi u polja izvan ovog tradicionalnog doma. Tako je diskusija u okviru ove sekcije uključivala i žučnu raspravu o tome kako Slavoj Žižek razume Žaka Derida, koja je dovela do pitanja: Jesmo li postali drugorazredni filozofi?

TAG, dakle, programski i sistematično stupa u dijalog s drugim oblastima istraživanja i crpe nadahnuća i podsticaje iz veoma široke arene humanističkih disciplina. Pitanje koherentnosti tih pozajmljenica postavljeno je već na plenarnoj sekciji i svakako je veoma važno, kao i pitanje obučenosti arheologa da kompetentno uspostavljaju relacije između Žižeka i Deride.

---

³ C. Tilley, *Archaeology as socio-political action in the present*. 1989. U *Critical traditions in contemporary archaeology*, Pinsky, A. Wylie (eds), 104 – 116. Cambridge: Cambridge University Press.

Ohrabrujuća je činjenica da su ovi obziri na dnevnom redu upravo u epicentru arheološke zajednice koja teži suštinskom i produktivnom povezivanju s drugim oblastima istraživanja. Jednako sistematično, godišnji sastanci arheologa-teoretičara traže načine uspostavljanja najproduktivnijeg dijaloga s najširoom javnošću, motreći na očekivanja i potrebe zajednice. Iako u potpunosti delim stav da je društveni okvir istraživanja činilac koji je teško preceniti, ostaje otvoreno pitanje da li skupovi poput ovog u Daremu doprinose razvoju konstruktivne razmene između arheologa i njihovog okruženja.

Najzad, najozbiljnije pitanje koje se nameće jeste mogućnost komunikacije među samim arheolozima. Da li prioriteta, tako međusobno različiti kao što su detalji granulacije na zlatnim naušnicama iz oblasti Kolhide i metakognicija u arheologiji, još uvek tvore jedinstveno polje istraživanja? Da li postoji način na koji bi se ove tako udaljene pozicije mogle približiti? Koja od ovih krajnosti predstavlja plodonosan put razvoja arheologije? Da li su ovo pitanja na koja odgovore treba potražiti na nekom novom kongresu?

Staša Babić